

Ontmoeting in het toilet

Sjaak van der Geest

Ik ontmoette Johan Post – metonymisch gesproken – voor het eerst in een Ghanees toilet. Niet een gezellige plek voor een ontmoeting tenzij je – zoals wij beiden – een warme belangstelling hebt voor een van de gewoonste en tegelijkertijd meest verafschuwde menselijke gedragingen: je behoefte doen. Misschien een wat eufemistische benaming maar ook een zeer rake en terechte. Johan had in Kumasi, de tweede stad van Ghana, onderzoek gedaan naar de condities en het gebruik van openbare toiletten. Hij had daar ook over gepubliceerd, onder meer met Ankie Frantzen. Dat was eind jaren negentig van de vorige eeuw, dus vèr in het Pre-Posttijdperk van het Onderwijsinstituut, maar het is altijd leerzaam iets over directeuren te vernemen, vóór zij directeur werden.

Rond diezelfde tijd had ik een artikel geschreven over het gebruik van het toilet in een Ghanees dorp, ongeveer 80 kilometer van Kumasi. Een wat smerig verhaal (zoals je van een antropoloog mag verwachten) waarin ik mijn eerste traumatische ervaring in het plaatselijke openbare toilet verwerkte en elke vorm van eufemisering trachtte te vermijden (Van der Geest, 1998). Ik wilde met woorden de olfactorische en visuele verschrikkingen van het toilet zo zintuigelijk mogelijk voor de lezer oproepen. Kortom, we deelden een fascinatie voor een basaal en banaal menselijk verschijnsel dat massaal genegeerd werd door onze collega's in de sociale geografie en culturele antropologie.

Johan nam in 1998 deel aan een symposium over 'Poep, cultuur en welbevinden' georganiseerd door het tijdschrift Medische Antropologie en presenteerde een paper (co-auteur Ankie Frantzen) met de poëtische titel 'Wel en Wee van de Publieke Plee', dat later gepubliceerd werd in het themanummer van het tijdschrift over 'Poep' etcetera. Een kort citaat uit de conclusie; zoals men van een social geograaf mag verwachten, beleidsgericht:

Ook in de nabije toekomst zullen veel mensen, vooral in de lagere inkomenswijken, het zich niet kunnen veroorloven een eigen privé-toilet te installeren. De overheid veronderstelt dat veel bewoners een latrine in huis prefereren boven het gebruik van een openbaar toilet in verband met privacy-redenen. Voor die aanname is eigenlijk geen bewijs gevonden. De toiletgebouwen zijn doorgaans goed afgeschermd van de straat, waardoor voor vrijwel alle gebruikers het gevoel van voldoende privacy ontstaat. De preoccupatie met privacy is meer iets van de plannenmakers met hun verwesterste opvattingen dan van de gebruikers. Uit de lange lijst met klachten die de geïnterviewde gebruikers opsommen, blijkt dat zij veel waarde hechten aan schone en goed onderhouden toiletten. Met deze feiten moeten planners, besluitvormers en beheerders van openbare toiletten rekening houden. Gezocht moet worden naar openbare latrines die niet alleen goedkoop in onderhoud zijn maar ook makkelijk schoon te houden (Frantzen & Post 1999: 95).

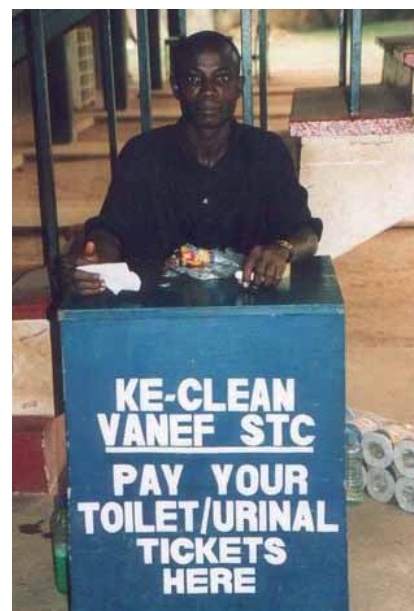

Foto: Andrea Smits

Een schoon openbaar toilet in Kumasi

Rond diezelfde periode diende zich een Ghanese PhD kandidaat aan, Nelson Obirih-Opareh die – na het zien van een TV uitzending over de meeste vervuilde wijk van de hoofdstad Accra, bijbels bijgenaamd 'Sodom and Gomorrah' – besloten had zijn onderzoek op de sanitaire problemen in de hoofdstad van zijn land te richten: *solid and liquid waste management* (weer zo'n keurig eufemisme). Het sprak vanzelf dat Johan en ik (samen met Ad de Bruijne) de supervisors werden van deze kandidaat. Een kort citaat uit de Preface van zijn proefschrift schetst wat Nelson – eerst op TV en daarna 'live' – in Sodom and Gomorrah aantrof:

There is no waste collection in the area by any organization, agency or individual, resulting in waste dumps and litter everywhere. There are no toilet facilities in the whole area. Although the adults may use public toilets in other parts of the city, the children who stay behind at home simply have to defecate outside. Such free-for all defecation means human faeces are a common sight. There is no drainage system and the few natural drains are blocked by all manner of waste including plastics and polythene bags through indiscriminate dumping. The stagnant waste water, which is greenish black in color, offers a fertile breeding ground for mosquitoes and other disease carriers (Obirih-Opareh 2003: 1)

Ik weet niet of de toilet-kennis van Johan nuttig is geweest tijdens zijn aanstelling in het Onderwijsinstituut (vuil ruimen, emoties van afkeer onderdrukken) maar zijn begeleiding van Nelson is dat zeker geweest. Ik heb daar zijn engelgeduld en onverwoestbaar goeie humeur leren kennen en bewonderd; die moeten hem in het administratieve doolhof van onze faculteit zeer van pas zijn gekomen. Ik wens hem veel succes in zijn nieuwe baan waar hij bovengenoemde kwaliteiten ook zeker nodig zal hebben. En ik wens zijn opvolger in het Onderwijsinstituut veel sterkte in het nu aangebroken Post-Posttijdperk.

Literatuur

Frantzen, Ankie & Johan Post (1999) Wel en wee van de publieke plee. Het voorbeeld van Kumasi, Ghana. *Medische Antropologie 11 (1)*: 84-97.

Obirih-Opareh, Nelson (2003) *Solid waste collection in Accra: The impact of decentralisation and privatisation on the practice and performance of service delivery*. PhD dissertation, University of Amsterdam

(1998) Akan shit: Getting rid of dirt in Ghana. *Anthropology Today 14 (3)*: 8-12. <

Sodom and Gomorrah

Napoleon 'voor de troepen uit!'

Bron: www.historiek.nl

Voor de troepen uitlopen

Marieke Brand

Johan Post maakt onderdeel uit van een zeer select gezelschap van bestuurders die voordat het en vogue raakte het aandurfde om te kijken naar iets wat Abram de Swaan ooit tijdens een bijeenkomst beschreef als 'de apartheid van de UvA'.

Toen ik jaren geleden begon na te denken over de vraag waarom de UvA zo homogeen is in haar studentenpopulatie en haar medewerkersbestand – omdat dit eigenlijk best vreemd is in een stad die enkel bestaat uit minderheden – was dit thema vrijwel taboe op de UvA. De Pavlov reactie van UvA bestuurders op de aanwijzingen dat er processen van uitsluiting gaande waren, was om alles weg te wuiven. Als we al iets deden, was het op het niveau van de

studenten. Men was zich er niet van bewust dat dit het beeld versterkte en dat zij dus het probleem waren. Johan had door dat het tijd was om de blik naar binnen te richten en naar de eigen instelling te kijken. Hij durfde vragen te stellen zoals: Hoe inclusief zijn we nou eigenlijk? Zijn er structurele processen gaande waarvan we ons niet bewust zijn, en die maken dat studenten en medewerkers die afwijken van de (impliciete) norm moeite hebben om hier te presteren? Wat heb je extra nodig om het speelveld voor iedereen gelijk te maken? Inmiddels gaan deze vragen op veel meer plekken leven, en gaan we hopelijk op weg naar een andere, meer open universiteit.

Toen we hieraan begonnen bij sociale wetenschappen had haast niemand de moed om een eigen koers te varen ten opzichte van het CvB, en het CvB keek de andere kant uit. Johan durfde dat wel, en is daarmee naast een trendsetter ook gewoon een held. <